

חטיפת מצוות בבית המקדש

פתיחה

א. חטיפת לולבים במקדש

ב. הושענא רבה - חטיפת האתרוגים מן הקטנים

ג. חטיפת מצוות במזבח

ד. חטיפת לחם הפנים

ה. מתנות כהונה

טעם לחטיפת המצוות במקדש

פתיחה

המדרש בבראשית רבה, על הפסוק "בנימין זאב יטרף" (בראשית מ"ט, כז), מתאר אנשים משבט בנימין ואתרים מארצו הקשורים לפעולת זריזות ו'חטיפה'. בין הדמויות מופיעים אהוד בן גרא, שאול, אסתר המלכה; ובין המקומות - נחלת בנימין והמזבח.¹ וכך נאמר שם לגבי המזבח:

ר' פנחס פתר קריא במזבח. מה הזאב הזה חוטף, כך היה המזבח חוטף את הקרבנות. "בבקר יאכל עד" - "את הכבש האחד תעשה בבקר"; "ולערב יחלק שלל" - "ואת הכבש השני תעשה בין הערבים" (בראשית רבה מהד' ווילנה, פרשה צט ג).

המזבח, לפי זה, 'חוטף' את הקרבנות. ברם, לא רק המזבח היה חוטף.

בבית המקדש התקיימו מנהגים שונים הקשורים בתחרות על מצוות וחטיפתן בזריזות. המקור הראשון העלול לעורר אסוציאציות בין מקום המקדש לפעולת חטיפה הוא כנראה סוף פרשת פילגש בגבעה - חטיפת בנות ישראל על ידי בני בנימין בשילה, מקום המשכן בימים ההם, בעיצומו של חג:

¹ רוב המזבח עמד בנחלת בנימין, כמובא בגמרא: "ורצועה הייתה יוצאת מחלקו של יהודה ונכנסת לתוך חלקו של בנימין ובה היה מזבח בנוי ובנימין הצדיק היה מצטער עליה לבלועה כל יום" (יומא יב ע"א).

וַיֹּאמְרוּ הִנֵּה חַג ה' בָּשָׁלוּ מִיָּמִים מִיָּמָה אֲשֶׁר מִצְפּוֹנָה לְבֵית אֵל מְזֻרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ לְמִסְלָה
הָעֵלָה מִבֵּית אֵל שְׂכָמָה וּמִגִּבּ לְלִבְוֶנָה. וַיִּצְווּ אֶת בְּנֵי בְנֵי־מִן לֵאמֹר לְכוּ וְאַרְבַּתְּם
בְּכַרְמֵי. וַיִּרְאִיתֶם וְהִנֵּה אִם יֵצְאוּ כְּנֹת שִׁילֹו לְחֹל בְּמַחְלוֹת וַיִּצְאֲתֶם מִן הַכְּרָמִים
וַחֲטַפְתֶּם לְכֶם אִישׁ אֶשְׁתּוֹ מִכְּנֹת שִׁילֹו וְהִלַּכְתֶּם אַרְצָן בְּנִימָן (שופטים כ"א, יט-כא).

א. חטיפת לולבים במקדש

בסוכות היו מספר מנהגים הקשורים בחטיפת ארבעת המינים. המשנה (סוכה פ"ד מ"ד) מתארת את חגיגת חג הסוכות בבית המקדש. כאשר חל יום טוב הראשון של סוכות בשבת, היו העם מוליכים את לולביהם להר הבית, ובהר הבית היו שמשים ("חזנים") שהיו מסדרים את הלולבים על גבי איצטבאות, והיו מלמדים את האנשים לומר "מי שמגיע לולבי לידו - הרי הוא לו במתנה". זאת, על פי ביאור רש"י, "כדי שלא יהא אצלו לא גזול ולא שאול", כלומר: על מנת שאם יוחלפו לולביהם באחרים - לא יהיה הלולב בגדר לולב הגזול או לולב השאול. בבוקר יום המחרת, השמשים זרקו לפני האנשים את הלולבים - והם היו חוטפים אותם, וכל הקודם זכה במצווה. מנהג זה שונה לבסוף, כאשר ראו בית דין שהאנשים מכים איש את חברו, ובאים לידי סכנה, ועל כן "התקינו שיהא כל אחד ואחד נוטל בביתו".

ב. הושענא רבה - חטיפת האתרוגים מן הקטנים

המשנה מתארת את המראות והקולות של יום הושענא רבה בזמן הבית, ובין השאר מובא: "מיד התינוקות שומטין את לולביהן ואוכלין אתרוגיהן" (סוכה פ"ד מ"ז). השאלה היא מי אוכל את האתרוגים? (ובעצם - גם מיהו השומט מידי מי).

הגמרא מביאה מחלוקת בין ר' יוחנן לריש לקיש, בשאלה אם מותר לאכול אתרוג בשביעי של סוכות (הושענא רבה). ר' יוחנן אוסר, לפי שהוא מוקצה למשך כל היום; ריש לקיש מתיר, מכיוון שהוקצה רק למצוותו (ואם כן, לאחר קיום המצווה פקעה הקצאתו, והותר שוב לאכילה). הגמרא מקשה ממשנתנו המתארת אכילת אתרוגים בעצם יום הושענא רבה:

איתיביה ריש לקיש לרבי יוחנן: מיד תינוקות שומטין את לולביהן ואוכלין אתרוגיהן.
מאי לאו - הוא הדין לגדולים! - לא, תינוקות דוקא.

איכא דאמרי, איתיביה רבי יוחנן לריש לקיש: מיד התינוקות שומטין את לולביהן
ואוכלין אתרוגיהן. תינוקות - אין, גדולים - לא! - הוא הדין דאפילו גדולים, והאי
דקתני תינוקות - אורחא דמלתא קתני (סוכה מו ע"ב).

בפשטות, נראה שהתינוקות היו אלו שנהגו לאכול את האתרוגים (וכן פירשו הרמב"ם² והמאירי), ולשיטת ריש לקיש מותר היה גם לגדולים לאכלם, אלא שהקטנים הם אלו שנהגו לעשות זאת. ברם, רש"י מפרש שדווקא הגדולים הם שחטפו ואכלו את אתרוגי הקטנים:

מיד תינוקות שומטין את לולביהן - הגדולים שומטין את לולבי הקטנים מידם בשביעי.

ואוכלין אתרוגיהן - של תינוקות, ואין בדבר לא משום גזל, ולא משום דרכי שלום, שכך נהגו מחמת שמחה (סוכה מה ע"א).³

כנראה שרש"י מדקדק במשנה ומבאר שהכוונה במילה "מיד" איננה מלשון "לאלתר", אלא מלשון "מן היד",⁴ כאשר הכוונה במילים "מיד תינוקות שומטין את לולביהן" שהגדולים שומטים מידי התינוקות⁵ את לולביהם, ואוכלים הגדולים את אתרוגיהם. בהמשך מביא רש"י ראייה מדברי המדרש:

-
- 2 הרמב"ם אף כתב שמשנה זו היא דברי ר' יוחנן בו ברוקה בלבד, ואין הלכה כמוהו.
- 3 אמנם רש"י כתב כי אין בדבר משום גזל, אך ר' מרדכי גיפטר כתב בעניין זה את הדברים הבאים: "ועיין רש"י לא משום גזל ולא משום דרכי שלום, היינו לא גזל גמור – אפי' לאתרוג שיש לו לקטן בו זכי' מה"ת... וצ"ל שכך היתה תקנת בי"ד, דאל"כ היאך בטל דין גזל, ומה שלמדו מכאן התוס', היינו דס"ל דלא היתה תקנה פרטית, אלא תקנה כללית לכל היזק הבא ע"י ריבוי שמחה של מצוה, ועי"ר" (ר' מרדכי גיפטר, "לקט הערות לפרק לולב וערבה", קול תורה חוברת נה [תשרי ה'תשס"ד], בעמ' סט). המערכת העירה שם: "צע"ק דרש"י פי' לקמן מו: דקטן אין לו זכייה מה"ת אפילו בדעת אחרת מקנה, ואולי כוונת רש"י היא גזל גמור מדבריהם בזכיית קטן בדעת אחרת מקנה. וי"ל דמ"מ יש לו זכייה מה"ת ע"י ירושה או בשכר פעולתו עי' תוס' סנהדרין סח:".
- 4 אמנם, ראה במלאכת שלמה ובתפארת ישראל על המשנה, שהביאו את שיטת רש"י, ועם זאת פירשו שמדובר ב'לאלתר'.
- 5 ולכאורה, לפי פירוש זה של רש"י שחוטפים מידי התינוקות, יש לתמוה על המשך דברי הגמרא: "ואמר רבי זירא: לא לימא איניש לינוקא דיהיבנא לך מידי ולא יהיב ליה, משום דאתי לאגמוריה שיקרא, שנאמר 'למדו לשונם דבר שקר' (ירמיהו ט', ד)". לכאורה לא מובן, שהרי אם אסור לשמש כדוגמא רעה בעניין דברי שקר, קל וחומר שאסור לשמש דוגמה רעה ולהרגילים לגזול?! וכי חטיפה מן הקטן מהווה דוגמא חינוכית טובה יותר מלהמנע מלתת דבר שנאמר לקטן שינתן?

דאמרינן (בבראשית רבה) [בויקרא רבה סדר בחוקותי פרשה לז]:⁶ מעשה בחסיד אחד שנתן דינר לעני, והקניטתו אשתו וברח, ולא היה לו במה להתפרנס, בשביעי של ערבה הלך ושטט אתרוגין מיד התינוקות, כדתנן תמן: "מיד התינוקות שומטין" כו', והיה אותו חסיד עובר בספינה דרך כרך אחד, והוצרכו לבית המלך לאתרוגין דמצוה לרפואה, ומכרן ביוקר גדול, וחזר לביתו, אלמא: דגדולים שמטי ליה מיד התינוקות... **אורחא דמילתא** - שאין דרך לשמוט מיד הגדולים את אתרוגיהם (מו ע"ב ד"ה מיד תינוקות שומטין).

ראיית רש"י איננה מתיישבת עם נוסח המדרש שבידינו, שבו מופיעה המילה "נסב", ולכאורה לא משמע שחטף בכוח מידי התינוקות, ואולי גירסה אחרת היתה בידי רש"י. **התוספות**⁷ אמנם לומדים מדברי רש"י שיש לפטור מתשלומי נזק את הבחורים "שרוכבים בסוסים לקראת חתן, ונלחמים זה עם זה וקורעין בגדו של חברו, או מקלקל לו סוס... שכך נהגו מחמת שמחת חתן", ומשמע שהשמחה של המצווה מתירה מעשה גזל! מכל מקום, אומרים התוספות כי אין המשנה עוסקת בחטיפת הגדולים מידי התינוקות, והמילה 'מיד' משמעה 'לאלתר': "אלא מיד, כלומר לאלתר, התינוקות שומטין לולבי עצמן מתוך הערבה לפי שהלולב ארוך, ושחקין בו ואתרוגיהן היו אוכלין". כלומר: התינוקות היו משליכים את לולביהם ומשחקים עמם, ואת אתרוגיהם היו אוכלים.

בדרך זו פירשו גם האור זרוע והרא"ש. האור זרוע⁸ הביא את הדברים המופיעים בתוספות בשם רבינו שמשון, והוסיף שכך גם פירש ר' יהודה בר' נתן, שלא לתר התינוקות שומטים את לולבי עצמן. עוד הביא האור זרוע ראייה מדברי הירושלמי: "לא אמרו אלא קטנים, הא גדולים לא"⁹, וביאר: "לא אמרו שהיו אוכלים האתרוגים אלא

6 זה לשון המדרש בויקרא רבה (מהד' וילנא) פרשה לז: "הלך לו לבהכ"נ חמא תמן מן אלין אתרוגיא דמינוקיא מקלקלי ביום הושענא ותנינן תמן מיד התינוקות שומטין לולביהן ואוכלים אתרוגיהם נסב מנהון ומלא ית סקא והלך לפרש בים הגדול עד שהגיע למדינת המלך". במהדורת מרגליות למדרש ויקרא רבה (שם עמ' תתנח) נכתב: "וחמא תמן מן אלין תורגיא דטענין מינוקיא ביום הושענא", אך המ"ם אינה מ' השימוש (=דטענין מן ינוקיא) אלא חלק מהמילה ('מינוק' = תינוק, 'מינוקיא' = תינוקות, ראה מילונו של **יאסטרוב**, מהד' חורב, ניו-יורק - ברלין, 1926, עמ' 776, בערך "מַיִי, מַיִנוֹקָא, מַיִנוֹקָה"), ואין אפוא מכאן ראייה.

7 סוכה מה ע"א, ד"ה "מיד תינוקות שומטין לולביהן".

8 ח"ב, הלכות סוכה סי' שטו.

9 וראה בספר העיטור - עשרת הדיברות, הלכות לולב (דף פט ע"א בדפוס המקובל): "ירושלמי מיד תינוקות שומטין לולביהן ואוכלין אתרוגיהן. לא אמרו אלא קטן הא גדול לא כן".

קטנים שהיו אוכלין אתרוגי עצמן הא (קטנים) [גדולים] לא היו אוכלין כלל אתרוג בשביעי". הרא"ש תיאר את מעשי הקטנים, והסביר שלפי רש"י אתרוגיהם של קטנים אינם מוקצים למצווה גמורה, בניגוד לאתרוגיהם של גדולים:

התינוקות שומטין לולביהן של עצמן מתוך הערבה שהלולב ארוך ושחקין בהן התינוקות וגם עושים מן ההוצין כמין טבעות וחפצים לשחוק בהם ואתרוגיהם היו אוכלין והשתא ניחא הא דפריך בגמרא למאן דאמר אתרוג בשביעי מותר דהכא משמע תינוקות אין גדולים לא ורש"י דחק לפרש דהכי פריך דתינוקות דוקא שלא הוקצה למצוה גמורה אבל של גדולים שהוקצה למצוה גמורה לא וקשה לי א"כ הוה ליה למימר דתינוקות אין גדולים לא ועוד לולבין גדולים למה להו (סוכה פ"ד ס' ד).¹⁰

בעל שו"ת אגרות משה מבאר מדוע לשיטת רש"י אין חשש גזל בחטיפת הגדולים מידי הקטנים:

כיון ששום אדם אינו מקפיד מחמת שנהגו מצד שמחה שחוטף מי שיכול, וכל אדם מתיימש מזה, שלכן גם הקטנים מתיימשין ואין מקפידין שהרי גם הגדולים מפקירין הוי זה כאבוד ממנו ונפקע השלו (אורח חיים ח"א, קפד ד"ה לא ניחא).

ג. חטיפת מצוות במזבח

המשנה מספרת שבהתחלה הייתה חלוקת המצוות במקדש נעשית בצורה של תחרות:

בראשונה, כל מי שרוצה לתרום את המזבח - תורם. ובזמן שהן מרובין - רצין ועולין ככבש, כל הקודם את חבריו בארבע אמות - זכה. ואם היו שניהן שוין - הממונה אומר להן: הצביעו. ומה הן מוציאים - אחת או שתים. ואין מוציאים אגודל במקדש (יומא פ"ב מ"א).¹¹

המשנה ממשיכה ואומרת שהמצב שנה בעקבות מעשה קשה שאירע:

¹⁰ ראה גם בשו"ת יביע אומר לרב עובדיה יוסף, ח"ג, או"ח סי' כח, אות כג.

¹¹ ראה בגמרא ביומא כב ע"א, הדנה בשאלה מדוע לא תוקן הפייס מלכתחילה: "והא מעיקרא מאי טעמא לא תקינו לה רבנן פייסא? - מעיקרא סבור: כיון דעבודת לילה היא - לא חשיבא להו, ולא אתו. כיון דחזו דקאתו ואתו לידי סכנה - תקינו לה פייסא... אמר רב אשי: שתי תקנות הוו; מעיקרא סבור לא אתו, כיון דחזו דקאתו, ואתו נמי לידי סכנה - תקינו לה פייסא, כיון דתקינו לה פייסא - לא אתו. אמרי: מי יימר דמתרמי לן? הדר תקינו להו: מי שזכה בתרומת הדשן יזכה בסידור מערכה, ובשני גזירי עצים, כי היכי דניתו וניפייסו".

מעשה שהיו שניהם שויין ורציין ועולין בכבש, ודחף אחד מהן את חבריו ונפל ונשברה רגלו. וכיון שראו בית דין שבאין לידי סכנה - התקינו שלא יהו תורמין את המזבח אלא בפיס (יומא פ"ב מ"ב).

הגמרא מביאה מעשה חמור יותר, שבו הגיעו הדברים לידי שפיכות דמים ממש:

תנו רבנן: מעשה בשני כהנים שהיו שניהן שויין ורציין ועולין בכבש, קדם אחד מהן לתוך ארבע אמות של חברו - נטל סכין ותקע לו בלבו. עמד רבי צדוק על מעלות האולם, ואמר: אחינו בית ישראל שמעו! הרי הוא אומר (דברים כ"א, א) "כי ימצא חלל באדמה ויצאו זקניך ושפטין", אנו על מי להביא עגלה ערופה? על העיר או על העזרות? געו כל העם בבכיה. בא אביו של תינוק ומצאו כשהוא מפרפר. אמר: הרי הוא כפרתכם, ועדיין בני מפרפר, ולא נטמאה סכין. ללמדך שקשה עליהם טהרת כלים יותר משפיכות דמים (יומא כג ע"א).

אם כן, היו שני מקרים: המקרה הראשון שבו נשברה רגלו של כוהן, ומעשה שני בו כוהן נדקר בליבו. הגמרא שואלת איזה מעשה קדם, המעשה של שבירת רגל או מעשה הדקירה. לאחר שקלא וטריא מסיקה הגמרא שמעשה הדקירה קדם, אלא שתחילה סברו שזהו מקרה יחידאי ונדיר, שאין לפסול בעקבותיו את התחרותיות במקדש. כיון שראו שאפילו בשוגג ישנם מקרים של אסונות, ולא צריך להגיע לידי מקרה חמור של מזיד על מנת שייפגעו כוהנים - תיקנו שהדברים יתנהלו בפיס. כיצד היה נעשה הפיס? הרמב"ם מתאר זאת כדלהלן:

עומדין בהיקף ומסכימין על מניין שמונים מאה או אלף או כל מניין שיסכימו עליו, והממונה אומר להם הצביעו והן מוציאין אצבעותיהן אחת או שתיים, ואם הוציא שלש מוניין לו שלש, ואין מוציאין גודל [כלומר: אגודל] במקדש מפני הרמאים... ומתחיל הממונה למנות מן האיש הידוע שהסיר מצנפתו תחילה, ומונה על אצבעותיהן וחוזר חלילה עד שישלים המניין שהסכימו עליו והאיש ששלם המניין אצל אצבעו הוא שיצא בפיס ראשון לעבודה (הלכות תמידין ומוספין פ"ד ה"ג).

אחר שנעשתה הבחירה בפיס - הייתה הזכיה קבועה וסופית. על פי ספר החינוך, כוהן שזכה בפיס ובא אחר וחסף ממנו, חייב מיתה!¹² אם כן, החטיפה בוטלה לגמרי אחרי תקנת הפיס.

¹² "ומן הדומה כי הכהן שסיע במלאכת חברו הכהן - גם כן במיתה" (מהדורת אשכול, ירושלים תשי"ח מצווה שפט; מהדורת מוסד הרב קוק, ירושלים תשמ"ו מצווה שצג). וראה שו"ת שרידי אש לר' יחיאל יעקב וויינברג, חלק א', סי' נב (עמ' קלז).

ד. חטיפת לחם הפנים

לחם הפנים היה מונח על שולחן לחם הפנים משבת אחת לחברתה, ובעת הסרתו היה מוחלף בלחם חדש. הלחם הישן היה מחולק בין הכוהנים, שהיו מצווים לאכלו. בגמרא מבואר כי חלו שינויים בסדרי חלוקת לחם הפנים עם מותו של שמעון הצדיק:

תנו רבנן: ארבעים שנה ששמש שמעון הצדיק... ונשתלחה ברכה בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים, וכל כהן שמגיעו כזית יש אוכלו ושבע, ויש אוכלו ומותר. מכאן ואילך נשתלחה מאירה בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים, וכל כהן מגיעו כפול, הצנועין מושכין את ידיהן והגרגרנין נוטלין ואוכלין. ומעשה באחד שנטל חלקו וחלק חבירו, והיו קורין אותו בן חמצן עד יום מותו (יומא לט ע"א-ע"ב).¹³

הגמרא מביאה ברייתא האומרת שדרך החלוקה היתה חטיפה:

והתניא: הצנועים מושכין את ידיהם, והגרגרנין חולקים! מאי חולקים? חוטפים, כדקתני סיפא: מעשה באחד שחטף חלקו וחלק חברו, והיו קוראין אותו בן חמצן עד יום מותו. אמר רבה בר רב שילא: מאי קראה? "א-להי פלטני מיד רשע מכף מעול וחומץ". רבה אמר, מהכא: "למדו היטב דרשו משפט אשרו חמוץ" (קידושין נג ע"א).¹⁴

הריטב"א בחידושיו כותב איך השתלשלו הדברים, שהכוהנים הגיעו לידי חטיפה:

דמאי חולקין? חוטפין, שהיו מתקוטטים וחוטפין חלק חבריהם בזרוע מלשון מחלוקת כדקתני סיפא וכו'... ונראה לי דהכי קאמר, שכל כך הורגלו גרגרנין לחלוק בעילוי עד שבאו לידי חטיפה (קידושין נג ע"א ד"ה מאי חולקין חוטפין).

יש לשים לב כי בירושלמי נאמר כי המעשה הנ"ל היה בציפורי, ולא במקדש:

¹³ וראה בתוספתא סוטה (מהד' ליברמן), פ"ג ה"ז: "כל זמן שהיה שמעון קיים ברכה נכנסת בשתי הלחם ובלחם הפנים. שתי הלחם מתחלקות בעצרת לכהנים, ולחם הפנים ברגל לכל המשמרות לאנשי משמר. יש מהן שאוכלין ושובעין, ויש מהן שאוכלין ומותרין, ולא עלה ביד כל אחד ואחד אלא כזית. משמת שמעון הצדיק לא היתה ברכה נכנסת לא בשתי הלחם ולא בלחם הפנים. הצנועין מושכין ידיהם, והגרגרנין חולקין ביניהן, ולא עלה ביד כל אחד ואחד אלא כפול".

¹⁴ וראה את מאמרו של הרב נתן צבי פרידמן, "יחסי דתיים וחילוניים – לאור ההלכה", שנה בשנה, תשכ"ח, עמ' 110-120, הדן שם האם יש עניין להתקוטט בשביל מצווה, ומוזכרת שם סוגיה זאת.

כל ימים שהיה שמעון הצדיק קיים היה ברכה משולחת בשתי הלחם ובלחם הפנים... משמת שמעון הצדיק ניטלה ברכה משתי הלחם ומלחם הפנים והיה נופל לכל אחד ואחד מהן עד כאפון; הצנועים היו מושכין את ידיהן והגרונים היו פושטין את ידיהן. מעשה ככהן אחד **בציפורין** שנטל חלקו וחלקו חבירו והוא היה נקרא בן האפון עד היום, הוא שרוד אמ' א-להי פלטיני מיד רשע מכף מעוול וחומץ (יומא פ"ו ה"ג).¹⁵

אם אותו "בן האפון" או "בן חמצן" היה בציפורי, הרי שיש להסיק כי אין מדובר כאן בחטיפת לחם הפנים, אלא בחטיפת מתנות כהונה.

ה. מתנות כהונה

גם את מתנות הכהונה נהוג היה לחטוף, משום חיבוב מצווה, כמתואר בגמרא:

אמר רבא, בדק לן רב יוסף: האי כהנא דחטיף מתנתא, חבובי קא מחבב מצוה, או זלזולי קא מזלזל במצוה? ופשטא ליה: "ונתן" - ולא שיטול מעצמו. אמר אביי: מריש הוה חטיפנא מתנתא, אמינא - חבובי קא מחבובנא מצוה, כיון דשמענא להא ונתן - ולא שיטול מעצמו, מיחטף לא חטיפנא, מימר אמרי 'הבו לי'; וכיון דשמענא להא דתניא: "ויטו אחרי הבצע", ר' מאיר אומר: בני שמואל חלקם שאלו בפיהם, מימר נמי לא אמינא, ואי יהבו לי שקילנא; כיון דשמענא להא דתניא: "הצנועים מושכין את ידיהם, והגרונים חולקים" משקל נמי לא שקילנא, לבר ממעלי יומא דכיפורי - לאחזוקי נפשאי ככהני... אמר רב יוסף: האי כהנא דאית ליה צורבא מרבנן בשבבותיה ודחיקא ליה מילתא - ליזכי ליה מתנתא, ואף על גב דלא אתי לידיה במכרי כהונה ולויה (חולין קלג ע"א).

ואמנם, גם לויים היו חוטפים מתנות, כפי שמספרת הגמרא:

ההוא ליואה דהוה חטף מתנתא [רש"י: **חטיף מתנתא** - כשהיו התינוקות מוליכין הזרוע והלחיים והקבה לכהן חוטפם מידיהם], אתו אמרו ליה לרב, אמר להו: לא מסתייה דלא שקלינן מיניה אלא מיחטף נמי חטיף? [רש"י: **לא מסתייה** - לא די דכשהוא שוחט את בהמתו אין אנו כופין אותו לתת מתנות לכהן אחר] (שם קלא ע"א).¹⁶

15 דף מג טור ג.

16 בעניין בן לוי שחטף, עיין: ר' משה יוסף שארף, **מעייין החכמה** בבא מציעא, א, דף יח ע"א וע"ב. עיין בגירסה המופיעה ב**תוספות** בבבא מציעא ו' ע"ב, ד"ה והא הכא, וכן בשו"ת **אגרות משה** יורה דעה ח"א, סי' רכ, ד"ה "אך שלפ"ז" הגורס "מבן לוי דחטף" עם האות מ"ם, שמשמען -

אייל דודסון מביא את דבריו של יוסף בן מתתיהו, אודות מריבות בין הכהנים על מתנות הכהונה, ומזכיר את הנוהג לחטוף מתנות. גם מריבות אלו הסתיימו לעתים באלמות:

ואולם גאוותם של הכהנים הופנתה אפילו כלפי עצמם, ולא רק כלפי יתר בני העם. יוסף בן מתתיהו מספר, כי בימי ישמעאל בן פיאבי כהן גדול, וכן בימי חנניה הכהן הגדול, התכתשו הכהנים ביניהם על מתנות הכהונה. ההתכתשות החלה בהתנגשויות אלימות, והסתיימה במותם ברעב של הכהנים העניים! לכך יש לצרף את הנוהג המקובל בין הכהנים, לחטוף מתנות. נוהג כזה, איננו יכול להוות דוגמה חיובית ליחסים שבין אדם לחברו. כך גם הנוהג המקובל בין הכהנים, לשרוף את בגדי חבריהם המתרשלים במלאכתם¹⁷... על רקע האמור כאן, נוכל להבין את הצורך בברכה שבדרך משמר הכהנים היוצא את המשמר הנכנס: שתשכון ביניהם "אהבה ואחוה, שלום ורעות".¹⁸

טעם לחטיפת המצוות במקדש

נראה לעניות דעתי, שעניין זה של חטיפת מצוות במקדש נובע מחד מן הצורך בזריזות ובזהירות במצוות בכלל, ובתחום המקדש בפרט; ומאידך - כפעולת שמחה לביטוי חיוב מצוות. ישנן מספר הגדרות שונות בעלות דמיון חיצוני מסוים בעניין זה: זריזין מקדימין למצוות,¹⁹ שהויי מצוה לא משהינן,²⁰ חביבה מצוה בשעתה,²¹ אין מעבירין על המצוות,²² אין מחמיצין את המצוה.²³ וזה לשון המאירי בהוריות:

17 כוהן חטף מלוי. מכל מקום גירסת הגמרא אצלנו איננה דומה לגירסה המופיעה בתוספות, ואף יישוב זה של אות מ"ם אינו יכול להתאים לגרסתנו ("ההוא ליואה דחטף").

18 ראה במשנה במדות פ"א מ"ב. מדברים אלו משתמעת ביקורת על מנהג זה, אך הראשונים ראו אותו כמנהג נכון וראוי - ראה בפירוש הרא"ש על המשנה, ובפסק הרמב"ם בהלכות בית הבחירה פ"ח ה"י..

19 "הכהונה בישראל לדורותיה: מייעוד וערך לאיבוד הדרך", טללי אורות ט (תש"ס), עמ' 169-193.

20 פסחים ד ע"א, ראש השנה לב ע"ב, יומא כח ע"ב.

21 יבמות לט ע"א, שם מז ע"ב.

22 ראה פסחים סח ע"ב ומנחות עב ע"א, בעניין הקטר חלבים ואיברים, שאף שכשרים להקרבה כל הלילה - לא היו ממתנינים להקריב איברי תמידין ומוספין של שבת, אלא הקריבו בשבת, משום שחביבה מצוה בשעתה.

23 פסחים סד ע"ב, יומא לג ע"א, שם נח ע"ב, שם ע ע"א, מגילה ו ע"ב, מנחות סד ע"ב.

24 מכילתא דרבי ישמעאל בא, מסכתא דפסחא פרשה ט'. ובעניין זה ראה: ר' משה אהרן צבי ווייס, "מצוה הבא לידך אל תחמיצנה", יום הבהיר ש"פ תולדות (ר"ח כסלו ה'תשס"ז), גליון ד

וכל שכן שתבא דבר מצוה לידו שיהא מכלל זריזים מקדימים למצות, ולא יתאחר בעשיית מצוה שאין זה אלא דרך מי שאינו עושה המצוה דרך כונה מעולה אלא כמי שעושה אותה דרך פירוק עול ומצוה מלמדה.²⁴

ברם, הזריזות וחיבוב המצוה עלולים לערער ולפגום בשלום בין איש לרעהו ובין הכוהנים. כך ארע בחטיפת הלולבים במקדש, בריצה במעלה הכבש, בחטיפת לחם הפנים ובמתנות כהונה. כאשר ראו חכמים שמצב קשה נוצר בעקבות נוהגים אלו - תיקנו תקנות למנוע מנהגים אלו, או מחו נגד העניין:

חטיפת הלולבים: כאשר ראו ב"ד שהאנשים מכים איש את חברו, ובאים לידי סכנה - "התקינו שיהא כל אחד ואחד נוטל בביתו". ריצה במעלה הכבש: כאשר ראו ב"ד שבאים לידי סכנה - "התקינו שלא יהו תורמין את המזבח אלא בפיס". חטיפת לחם הפנים (ומתנות כהונה): כאשר נשתלחה מארה בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים (ועל כן יש חשש למריבות, בשל הכמות המועטת) - כונו החוטפים "גרגרנים".

ויהי רצון שבזכות השלום בין בני אהרן הכוהן והלויים, שומרי משמרת המקדש, נזכה לקיום הכתוב (בראשית מ"ט, י) "עד כי יבוא שילה", אשר הוא "מלך המשיח שהמלוכה שלו" (רש"י שם), וכעניין בנות שילה החולות בכרמים - יחטוף את המלוכה, "ופתאום יבוא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים ומלאך הברית אשר אתם חפצים הנה בא אמר ה' צבאות" (מלאכי ג', א).

[תתקכח], עמ' 65-74. המחבר מבאר שם שזמנה של "מצווה הבא לידך אל תחמיצנה" שונה מזמן קיום "זריזין מקדימין למצוות"; שאין "זריזין מקדימין" אלא משעת חיוב המצוה, ו"מצווה הבאה לידך אל תחמיצנה" הוא "בכל מצוה שתבא לידו בכל זמן, מוטל עליו החיוב לעשותה מייד או קודם עיקר זמן חיובה או אחרי זמן דזריזין... ואפילו אחרי זמן חיובה היינו שפשע ועוד לא קיים המצוה".

24 רבנו מנחם ב"ר שלמה המאירי, בית הבחירה על מסכת הוריות, ירושלים תשכ"ט, עמ' 273.